

Her vokser velfærdsstaten

Anmeldelse af Peter Scharff Smith

Beth Grothe Nielsen
Straf – hvad ellers?
Tiderne Skifter, 2006.

I en tid hvor diskussioner om nedskæringer i velfærdsstatens ydelser præger medierne og den politiske dagsorden, er det bemærkelsesværdigt at notere sig, hvorledes det politiske flertal pumper flere og flere af skatteborgernes penge ind i et voksende dansk straffemaskineri. Danske fængselspladser er et bekosteligt offentligt produkt, som man i de senere år har investeret lystigt i, mens andre har skreget på penge til at nedbringe hospitalsventelister, forbedre børnehaver osv. Sammenligningen er interessant, da det i sidste instans handler om henholdsvis hvor meget ”pine” og hvor meget ”omsorg” man vil købe for statens finanser. Ikke at det er forkert at straffe – det er tværtimod nødvendigt – men spørgsmålet er hvor meget vi skal straffe og ikke mindst hvad resultatet af den valgte politik bliver. Uanset at risikoen for at blive udsat for kriminalitet i form af tyveri, hærværk og vold, er faldet fra sidst i 1980’erne til 2005, så er man siden sidst i 1990’erne slået ind på en klart straffeskærpende kurs.¹⁾ Efter mange år med en temmelig stabil dansk fangebefolkning, er man nu i færd med at oprette nye fængselspladser i lyn tempo. De første fem år af dette årtusinde udvidede man fængselskapaciteten med 472 pladser, og kunne officielt huse i alt 4149 fanger i 2005. Heraf tilhørte 176 nye pladser den meget dyre kategori ”lukkede” fængselspladser, med en pris på 1.708 kr. pr. fangedag i 2005.²⁾ Samlet set giver et hurtigt slag på tasken, at vi regnet i fangepladser i dag bruger i hvert fald et par hundrede millioner ekstra skatte kroner om året set i forhold til år 2000. Det er mange penge. Derfor spurgte jeg d. 16. maj til en høring om straf og fængsler på Christiansborg de fremmødte retspolitikere, om hvad skatteborgerne egentlig har fået for alle disse penge. Kim Christiansen fra Dansk Folkeparti talte herefter et par minutter, og essensen af hans svar var så vidt jeg kan vurdere, at pædofile skal smides i fængsel. Det må stå hen i det uvisse, hvorfor man på den foranledning har fundet det nødvendigt at udvide den danske fængselskapacitet med hen ved

et halvt tusind pladser. Det kunne selvfølgelig have været en spøg fra Kim Christiansens side, men det tror jeg nu ikke det var.

Episoden illustrerer på udmærket vis den kløft der er opstået mellem eksperter og fagfolk på denne ene side, og de politikere, der sætter dagsordenen på det straffepolitiske felt, på den anden side. Det er netop denne kløft, som Beth Grothe Nielsen i sin seneste bog "Straf – hvad ellers?" på en gang prøver at analysere årsagen til og bygge bro henover. Den lille men meget oplysende bog er på mange måder en appel til alle politikere og lægfolk med interesse for straf og retspolitik, om at gemme de hurtige løsninger og hævnorienterede holdninger af vejen, til fordel for en mere nuanceret og hensigtsmæssig forståelse af kriminalitet og straf. Samtidig er emnet tydeligvis hjerteblod for forfatteren, der trækker på både faglige erfaringer og personlige oplevelser fra et langt livsforløb. Resultatet er en meget velskrevet, letlæst og spændende bog.

Nielsen når meget vidt omkring og dækker – om end kortfattet – en imponerende række af straffens, kriminalitetens og retspolitikens aspekter. De korte tematiske gennemgange bygger på et omfattende kendskab til den relevante litteratur og inkluderer bl.a. diskussioner af befolkningens retsfølelse, straffens historie, kriminalitetens årsager, den populistiske retspolitik og mediernes indflydelse, straffeideologier, straffenes mulige skade- og nyttevirksomheder og ikke mindst spørgsmålet om skyld og ansvar for den kriminelle gerning. Sidstnævnte ligger Nielsen meget på sinde, og har at gøre med hendes forkærlighed for "restorative justice" eller på dansk "genoprettende ret". En kriminologisk skole, der søger at erstatte moderne straffuldbyrdelse med en form for individualiseret konfliktløsning, der tager udgangspunkt i relationerne imellem ofret, gerningsmanden og lokalsamfundet. Principperne bag "restorative justice" har inspireret til praktiske tiltag over store dele af verden, bl.a. i Norge, hvor mere end 8.000 sager sidste år blev behandlet i lokale konfliktråd, hvorved man i stort omfang undgik at sætte det strafferetlige system i sving.³⁾ I Danmark har man i en årrække haft lokale forsøg med tilsvarende kon-

fliktråd, men da man efter en positiv evaluering foreslog at gøre initiativet landsdækkende blev det afvist af sparehensyn. I stedet for at løse problemerne lokalt har man fra politisk hold valgt at gå fængselsvejen. Hellere flere bag tremmer end lokal konfliktløsning.

Nielsen er en god formidler og vælger ofte at sætte forskningens resultater i perspektiv via personlige beretninger og konkrete historier om forbrydelse og straf. På den måde opnår hun f.eks. at nuancere de gængse forestillinger om hvad "kriminelle" og "ofre" er for mennesker. De er ikke sjældent en og samme, som det bl.a. kan være tilfældet i værtshusslagsmål, hvor begge parter er alkoholpåvirkede. Måske startede "offeret" slagsmålet, men fik senere et par på hovedet af "forbryderen". På samme måde har kriminelle ikke sjældent oplevet at være ofre under deres opvækst. Modstillingen mellem forbryder og offer er med andre ord ofte falsk, hvilket sætter meget af den aktuelle retspolitiske retorik i relief. Et i dobbelt forstand brugbart "offer" i den populistiske "hårdt mod hårdt" jargon er derimod den gamle dame med håndtasken, der overfalder af unge voldsmand – uanset at de gamle damer i virkelighedens verden relativt sjældent udsættes for kriminalitet. Rent faktisk falder risikoen for at blive udsat for kriminalitet med alderen.⁴⁾

Sammenfattende er Beth Grothe Niensens budskab ikke overraskende, at dansk straffepolitik har taget en uheldssvanger drejning. Man har ifølge Nielsen kastet sig ud i en "angstens politik", hvor "nogle former for kriminalitet ... bliver synonym for alt det vi er bange for".⁵⁾ I mødet med dette symbol for "ondskab" giver straffen os en kortvarig tilfredsstillelse – især hvis vi glemmer eller overser alle de reelle sammenhænge mellem kriminalitet, straf og samfund, som Nielsen har beskrevet igennem hele bogen. Med fornuften og erfaringen i hånden bliver problemstillingen mere kompliceret, og det står klart, at vi må vælge en anden kurs. Beth Grothe Nielsen er ikke mindst fortaler for "genoprettende ret" som en af løsningerne på den situation vi er havnet i.

Enkelte steder kan man problematisere Nielsen's formidling af de forskellige forskningsfelter. Det er ikke overraskende, når

man påtænker bogens utrolige spændevide og dens begrænsede omfang – meget er i sagens natur valgt fra. Et eksempel finder man i diskussionen om fængslets virkninger, der præsenteres som afgjort af en enig forskerverden: Fængslet skader de indsatte. Her henviser Nielsen til en bestemt kriminologisk og sociologisk tradition, der på forskellige måder har beskæftiget sig med *"the pains of imprisonment"*, og søgt at beskrive hvilke sociologiske og psykologiske følger indespærringen har.⁶⁾ Men Nielsen springer henover en væsentlig position og litteratur indenfor dette forskningsområde. Andre mener således, at der ikke findes videnskabelige beviser for påstande om straffeanstaltneres skadevirkninger. I 1995 hævdede to canadiske forskere eksempelvis, at *"[c]areful empirical evaluations ... have failed to uncover these pervasive negative effects of incarceration that so many have assumed"*.⁷⁾ Set udefra forekommer det åbenlyst, at det ofte drejer sig om hvilken forskningsmetode og hvilket genstandsfelt man vælger. Det kan f.eks. være svært at påvise den sociologiske skoles konklusioner via positivistiske studier. Studier af den sidstnævnte type kan i det hele taget frembringe resultater, der ikke nødvendigvis kan indpasses i den kriminologiske og sociologiske tradition. Danske psykiatriske undersøgelser har f.eks. kunne afsløre, at målt via kvantitative medicinske og psykiatriske helbredstest, så fik mange varetægtsfængslede det bedre i løbet af indespærringens første tid.⁸⁾ Det betyder på ingen måde, at de sociologiske studier er forkerte, og jeg er da også grundlæggende enig med Nielsen i hendes konklusioner. Men jeg havde meget gerne set hende bruge sine omfattende kundskaber i et ræsonnement, der inddrog den forskning, der ikke dokumenterer eller direkte modsiger, at fængsling skulle have negativ virkning.

Periodevis kunne man også ønske lidt større dybde i Niensens analyse – en kritik der igen kan forekomme uundgåelig bogens omfang og bredt formidlende ambition taget i betragtning. Nielsen bliver f.eks. en anelse overfladisk i sin analyse af politikernes udsagn, handlinger og motiver i den rets- og kriminalpolitiske debat. Nielsen læser fornuftigt en række af tidens fænomener i sammenhæng: Kampen mod smagsdommerne, manglende respekt (foragt) for den kriminologiske viden,

tendensen til symbollovgivning, overgangen til "risikosamfundet" osv. At Nielsen samtidig inddrager referencer til fremmedhad, øget ulighed i samfundet, krig og terrorbekæmpelse kan også forsvares, men analysen ender med at blive en anelse ensrettet. Ok, der er uden tvivl en tendens til, at man lader angsten for en række af tidens markante fænomener styre den valgte politik, men alle politikere vælger jo ikke altid den forkerte løsning. Derfor havde det været spændende, hvis Nielsen i sin opremsning af vore dages dårligdomme, samtidig havde søgt dybere ind i en diskussion og vurdering af politikernes motiver, gøren og laden på det straffepolitiske område. Ikke mindst ad denne vej må man kunne forvente at identificere byggestenene til en mere rationel retspolitik i det senmoderne samfund.

Sammenfattende må man konstatere, at "Straf – hvad ellers?" er en bog skrevet med stor faglig ballast og personlig overbevisning. En vellykket kombination af viden, holdninger og formidling, der vil kunne bruges af alle med interesse for tidens straffe- og retspolitik.

Noter:

1. Flemming Balvig og Britta Kyvsgaard "Danskernes udsathed for kriminalitet 1986 til 2005", Justitsministeriet, januar 2006, s. 3.
2. Kriminalforsorgens Årsberetning 2005, s. 12, samt oplysninger indhentet hos Direktoratet for Kriminalforsorgen, statistikregisteret.
3. Nils Christie "Straff eller konfliktløsning" i *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab*, april 2006, nr. 1, s. 71.
4. Flemming Balvig og Britta Kyvsgaard "Danskernes udsathed for kriminalitet 1986 til 2005", Justitsministeriet, januar 2006, s. 29.
5. Beth Grothe Nielsen "Straf – hvad ellers?", s. 173.
6. Se f.eks. Gresham Sykes *The Society of Captives. A Study of a Maximum Security Prison* 1974, samt Stanley Cohen og Laurie Taylor *Psychological survival. The Experience of Long Term Imprisonment* 1974. For et nyere eksempel, se Adrian Grounds "Understanding the Effects of Wrongful Imprisonment" i Michael Tonry (red.) *Crime and Justice* 2005.
7. Bonta, James og Paul Gendrau "Reexamining the Cruel and Unusual Punishment of Prison Life" i Timothy Flanagan (red.) *Long-Term Imprisonment. Policy, Science, and Correctional Practice* 1995, s. 76.
8. Se f.eks. Henrik Steen Andersen "Mental Health in Prison Populations" i *Acta Psychiatrica Scandinavica*, Supplementum to Nr. 424, Vol. 110, 2004, p. 39.